BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
29 B
58

Scholarum Piarum
Falconis

ex heredit.te Ioan.ni de Rubeis

6 - H3 - a - 6

642629

DES. ERASMI
Roterodami

CONSULTATIO

De

Bello Turcis inferendo.

Opus cum cura recens editum.



LUGDUNI BATAVORUM,
Ex officinâ JOANNIS MAIRE.
cIɔ Iɔ c XLIII.

Digitized by Google

DES. ERASMUS
Roterodamus,

Ornatiſſimo Viro,

D. IOANNI RINCKO,
Iuriſprudentia celebri ,

S. D.

QUoniam cum tuis literis, Ornatiſſime Vir, nec eruditione, nec elegantia , nec humanitate mihi videbar unquam paria facturus , huc induxi animum , ut quanto cæteris omnibus eram inferior, tanto verborum copia vel turba potius ſuperarem. Cuiuſmodi telam ordiantur monarchæ, videmus omnes. De colligendis belli nervis ſoliciti ſunt permulti, de ducibus & machinis nonnulli , de mutanda in melius vita , quod eſt totius negotii caput, & ad univerſos ex æquo pertinet, vix quenquam video cogitare. Nec ſatis admirari poſſum, unde tantus ſtupor Chri-

ſtianorũ animos occuparit. Quum tot plagis divinitus admoneamur, ut & paucioribus ſint afflicti Ægyptii, & mitiores ſint, quæ referuntur in Apocalypſi Ioannis: tamen plus quam Phryges, domini toties ad meliorem frugem provocati ſeveritate, nihilo reddimur meliores; imo potius tanquam deplorata mancipia, collecto adverſus verbera callo, benignitate numinis abutimur ad peccandi pervicaciam; & adverſus miſericordiam temporariis malis nos invitantis ad vitæ correctionẽ, præfractiores evadimus. Bellis, latrociniis, civilibus tumultibus, factionibus, expilationibus, peſtilentiis, penuriæ, fami, in tantum aſſuevimus, ut iam pro malis non habeantur. Fecit Deus, quod ſolent medici fideles: novavit remedia, immiſit inauditum & immedicabile lepræ genus. Quam neſcio quare vulgus appellet ſcabiem Gallicam! quum ſit omnium gentium communis. Percuſſit hominum genus ulcere vere peſſimo. Tam horribile malum adeo non docuit nos caſtimoniam, ac ſobrieta-
tem,

tem, ut plane verterimus in iocum. Nam eo res deveniſſe videtur, ut inter aulicos, bellos ac feſtivos, quemadmodum ſibi videntur, homines, ignobilis ac ruſticanus habeatur, qui ſit ab hoc immunis malo. Quid hoc aliud eſt, quam domino nos caſtiganti oppedere, mediumque, quod dici ſolet, digitum oſtendere? Succeſſit dogmatum irreconciliabile diſſidium, nec id ſane ſimplex; cui citra controverſiam anſam ex parte non minima præbuerunt corrupti mores eorum, quorum ſale condiri debuerat populi ſtultitia. Nec qui traducuntur, de corrigenda vita cogitant, nec qui traducunt, melioris vitæ ſpecimen exhibēt. Ac minimum abeſt, quin hoc quoque tam atrox rei Chriſtianæ malum, in fabulam ludumque verterimus. Quid eſt minarum, quas Levitici 26, & Deuteronomii 28, ob violata ipſius præcepta, Dominus intentat, quod in nos non inciderit? Tot iam annis quid non bellorum vidimus? Quæ caret ora cruore noſtro? Quoties ſenſimus Turcicum gladium, ultorem violati

 fœderis.

fœderis, quod cum Deo pepigimus? Quod peſtilentiarum genus non ſumus experti, non minus in agris quam in urbibus, ut fugere nihil aliud eſſet, quam mutare periculo periculum? Baculum panis quoties ſenſimus confractum? Quam multi ſunt ubique, qui comedunt panes ad pondus, nec ſaturantur? Nuper in Italia regionum feraciſſima, quam multi fame perierunt? Fortaſſe nullus adhuc comedit carnes filiorum ac filiarum ſuarũ. Sed tamen quid aliud quam mutuo laniatu vivimus omnes? Magnates expilant, ruſticus quadruplo vendit ſua, negotiatores in immenſum intendunt precia, opifices quanti volunt locant operas. Unuſquiſque dolis & artibus circumvenit proximum ſuum. Vidimus deſolata templa magnifica, confracta ſimulacra, ſacerdotes exactos. Nonne pridem immiſit in nos beſtias agri vaſtantes omnia, quum ruſticorum manus tanta licentia graſſarentur? Nec illa maledictio deeſt nobis, quã commemorat Deuteronomium: Ducuntur uxores, & alius dormit cum illis.
Iam

Iam illa nova non ſunt, nos facere ſementem, unde colligat alius: nos plantare vineam, unde non bibamus: recipere alienigenas, qui nobis imperent. Nonne igitur Deus veluti fruſtra conſumptis remediis omnibus, loqui nobis videtur per prophetam: Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem? Non hæc crudelitatis vox eſt, ſed ſummæ miſericordiæ. Quemadmodum medicus paternum affectum gerens erga ægrotum, diſcruciatur animo, quum videt artes ſuas morbi violentia ſuperari: Charitas tamen, quæ iuxta Paulum, ſperat omnia, non ſinit, ut laborantem pro deplorato conclamatoque deſerat. Dum anima, inquit, eſt, ſpes eſt.: excutit omnem ingenii vim, ſi quod inſolitum, ſi quod efficax pharmacum poſſit excogitare. Ita clementiſſimus Dominus, & humanæ ſalutis avidiſſimus, inauditis remediis nos ſolicitat ad vitæ caſtigationem. Immiſit morbũ medicis omnibus ut incognitum, ita immedicabilem, qui prodigioſo rotatu capitis ac brachio-

rum miſerandis modis diſcruciabat viros, fœminas, puellas etiam forma & ætate florentes, adempta interim & mentis ſanitate. Nec paucos arripuit diverſis in regionibus nova vel phreneſis, vel delirationis ſpecies. Nihil hactenus profectum eſt. Nuper novum peſtilentiæ genus immiſit, letiferum ſudorem: quod à Britannis exortum, incredibili celeritate per orbem longe lateque divagatum eſt, plurimorum exitio, ſummo terrore omnium, vel quia novum, ut à medicis minimum eſſet opis, vel quia paucis horis tollit quem arripuit, vel quia ſubinde repetit quem reliquit, vel quia pernici contagio latiſſime graſſari ſolet. Agnoſcas malum à clementi patre immiſſum, quod terrore ſanaret potius, quam internecione perderet. Quid hoc eſt aliud, quam vox domini clamantis, agite pœnitentiam, inſtat regnum cœlorum? In Pſalmis dominus, velut affectus tædio, loquitur: Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi, ſemper hic errant corde. Nos & annorum numero,

mero, & plagarum atrocitate, ſuperamus Hebræos, utinam non & duricia cordis, ſemper ad deteriora vergentis, & cum arte ſtudioque medici pugnantis. Nec interim deſinit clamare vox prophetica: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Huiuſmodi calamitates, quibus ſubinde tangimur, nihil aliud ſunt, quam voces Domini, ad ſe revocãtis. Quemadmodum enim Dominus pollicetur læta ſervantibus legem, ita non minitatur mala, niſi legem aſpernantibus. Quur autem has calamitates immittat, ſequitur eodem in loco: ipſi vero rogabunt pro peccatis ſuis, eo quod abiecerint iudicia mea, & leges meas deſpexerint. Nec enim penitus abieci eos, neque ſic deſpexi, ut conſumerentur, & irritum facerem pactum meum cum eis. Agnoſcamus igitur hæc flagella, voces eſſe Domini, cupientis ſanare nos, non perdere: quemadmodum docet Pſam. 28; Vox Domini ſuper aquas, hoc eſt, populos, variis affectibus, variiſque doctrinis huc illucque fluctuantes.

Deus maieſtatis intonuit, Dominus ſuper aquas multas, vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros, vox Domini intercidentis flammam igneam, vox Domini concutientis deſertum, vox Domini præparantis cervos. Felices ſunt, in quibus hæc omnia agit vox omnipotentis Domini. Et agit nimirum in omnibus, qui non obturant aures ſuas. Utinam vox Domini non intonet in virtute, quo terrore ſalubri commoveat animos noſtros ad pœnitentiam. Utinam ſit in maieſtate, ut omnis humana ſublimitas ſemet illi ſubmittat ad perfectam obedientiam. Utinam ſit ſuper aqueos animos noſtros, in quibus refrixit charitas, qui dum ab unico illo bono deceſſimus, defluximus ſicut aqua, fluctuantes humanis affectictibus, circumacti quolibet vento doctrinæ. Utinam vox Domini colligat aquas in unum, & appareat nobis ſolida tellus fidei, quæ calfacta ſole charitatis, pariat omne genus virtutum. Utinam vox Domini confrin-

confringat in nobis cedros, non quaslibet modo, ſed & Libani. Habet mundus cedros ſuas, ſed purpureas: habet Eccleſia cedros ſuas, ſed dealbatas: Libanus enim Hebræis candorem ſonat. Has interdum in altum erigit ambitio, ferocia: ac mundanis quidem excelſæ videntur, ſpargentes gratum hominibus clari nominis odorem; & immortalitatem quandam meditantur: ſed apud Deum humi iacent odoris ingrati. Has cedros utinam confringat vox Domini: proque his erigat olivas frugiferas, quæ lumen alant in domo Dei. Eas nemo poteſt confringere, niſi vitulus ille ſaginatus, qui ſe patri pro nobis immolavit, ſolus omnium ſine exceptione candidus, & filius rhinocerotis, id eſt, Iudaicæ gentis, quæ ſpiritu vacua, literam legis velut unicum cornu torſerat in Chriſtum: Qui, ſi per fidem gignatur in nobis; filius erit bicornium, inſignis ac dilectus, quandoquidem utrumque cornu obvertemus non in ipſum, ſed in affectus carnis. Utinam Domini vox in nobis intercidat flam-

mam ignis, qua tot iam annis undique conflagrat orbis Chriſtianus. Simultatum, odiorum, ambitionis, & avaritiæ, quibus cupiditatibus toti rapimur in ea, quæ ſunt huius mundi! Incendium invaluit, occupavit univerſum mortalium genus, regnat flamma victrix. Sola Domini vox poteſt eam dividere, ſic ut præcipua pars ardoris feratur in Deum; quod ſupereſt, in proximum; iræ, libidini, ambitioni, nihil tribuatur. Ita fiet, ut Dominus concutiat deſertum noſtrum incultum, horridum, noxiisque animantibus refertum. Nam id purgari non poteſt, niſi Domini voce concuſſum. Habent venatores cornua, quibus feras è luſtris excitent. Mala beſtia eſt aper, ſed peior eſt avaritia. Mala beſtia eſt urſus, ſed peior eſt luxuria. Mala beſtia eſt leo, ſed peior eſt crudelitas. Mala beſtia eſt vipera, ſed peior eſt invidia. Quod ſi Dominus ſua voce dignetur concutere omnes deſerti noſtri latebras, per veram pœnitentiam & confeſſionem, fiet ex ſterili frugiferum, ex obſcuro lucidum, ex

invio

invio pervium, proque noxiis beſtiis pariet nobis cervos alatis pedibus, qui ſitiant, non ea, quæ ſunt huius mundi, cumque mundo præterfluunt, ſed fontes aquarum ſalientium in vitam æternam. Tunc revelabuntur nobis obſcura ſaltuum, ac diſcuſſis pravis cupiditatibus, quæ militant adverſus ſpiritum, reſectis dogmatum diſſidiis, ex deſerto fiet templum Domino dicatum, in quo concordibus animis, eadem voce, omnes inſtauratori ſuo dicent gloriam. Hæc omnia quo minus fiant, in culpa eſt non Dominus, ſed nos, qui velut aſpides ſurdæ ad vocem Domini ſapienter incantantis, obfirmamus aures, alteram admoventes terræ, alteram cauda obturantes. Quia terram amamus, non audimus cœleſtia: quia ſcripturam ad carnis affectus detorquemus, etiamſi quid audimus, nobis ipſis inutile reddimus. At, qui fieri poterit, ut nobis aperiantur aures? Nam & hoc Dei munus eſt. Sacrificio placandus eſt, ut aures audiendi nobis adaptet. Eoque clamat: Adferte Domino, filii Dei, adferte Domino

mino filios arietum, adferte Domino gloriam & honorem, adferte Domino gloriam nomini eius. Adorate Dominum in atrio ſancto eius. Filii Dei profeſſione quidem ſunt omnes, per myſticum renati lavacrum, tametſi vox hæc peculiariter appellat eos qui in Apoſtolorum vicem ſucceſſerunt. Hos alloquitur Propheta: Si vere filii Dei eſtis, adferte quod ſitit, quod amat, ob quod aſſidue clamat Dominus. Quid adferemus? filios arietum. Sitis ipſi arietes, & idonei gregis dominici duces, imitantes principem paſtorum Ieſum, videlicet inſignem illum arietem, quem Abraham vidit hærentem in vepribus. Ille ſemet immolavit patri; immolate & vos Domino membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram, ut veſtra doctrina, piisq; moribus, offeratis agnos ſpiritu maſculos, & arietum filios: afferatis autem non vobis, ſed Domino, cuius eſt grex. Phariſæi obambulabant per mare, & aridam, ut adducerent proſelytos. Verum eos non offerebant Domino, ſed ſibi. Ita dilatāda eſt ditio Chriſtiana, ut offeramus

mus non canes, aut ſues, ſed filios arietum, eoſque non in noſtram gloriam aut emolumentum vertamus, ſed ut miniſtri fideles offeramus Domino. Alioqui clamabit: Multiplicaſti gentem, ſed non magnificaſti lætitiam. Huic igitur terque quaterque adferte, filii Dei, filios arietum, non quærentes quæ veſtra ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti. Nodum attigit Pſalmus, unde propemodum omnis populi pernicies oritur. Nec ea vox tantum pertinet ad primarios eccleſiæ miniſtros, verum etiam ad principes mundanos. Talis enim fere populus eſt, quales ſunt principes, quanquam interdum & ob populi merita, dominus patitur regnare hypocritam. Quandoquidem nullus hypocrita pernicioſior eccleſiæ, quam qui paſtorem profeſſus agit lupum, aut regem profeſſus agit tyrannum. Omnis quidem hypocriſis inviſa eſt Chriſto veritati, ſed hac ut nulla nocentior, ita nulla Deo inviſior. Ergo, vos filii Dei, favete gloriæ Dei, ac veſtrum eſſe ducite, quicquid illius eſt. Si quid per vos agit Dominus,

nus, ne vertatis in veſtram ſuperbiam aut quæſtum, ſed adferte Domino gloriam & honorem. Non hic ſatis eſt; adferte gloriam nomini eius. Amat hoſtias, ſed in illis vult honorari nomen ſuum: quod impiis Chriſtianorum moribus dehoneſtatur, & conviciis afficitur inter gentes. Adorate Dominum; non opes, non imperium, non huius mundi pompas, ſed Dominum. Quicquid nobis Deo charius eſt, hoc adoramus pro Deo. Ubi? Non ſolum in templis manu factis, quæ patent & piis & impiis, ſed in atrio ſancto ipſius, hoc eſt, in pura ſanctaque conſcientia. Nam hi demum veri ſunt adoratores, qui in ſpiritu adorant Dominum. Multi ſunt ubique, qui lignum crucis adorant oſculo, qui ad Chriſti imaginem procidunt, qui ad euchariſtiam provolvuntur, qui ad nomen Ieſu flectunt genua: ſed non ita multi ſunt, qui adorant illum in atrio ipſius, per ſpiritum ſanctum ædificato. Id ſi fecerint monarchę, ſi pontifices, ſi cæteri primates Reipublicę, Dominus abunde effundet in populo

gratiam

gratiam ſuam. Hoc eſt enim quod dicit ſermo propheticus : Dominus diluvium inhabitare facit, & ipſe ſemper nobiſcum manens, ſedebit rex in æternum. Beatus cui imperat ille rex. nec enim ſuos deſerit in æternum. Hoc protectore non eſt quod metuat populus, licet imbellis ac puſillus. Dominus ipſe, virtutem dabit populo ſuo: & ſi maledicat illi totus mundus, cædes ac bella minitans, dominus tamen benedicet populo ſuo in pace, quam mundus nec dare poteſt, nec auferre, niſi ſibi quis auferat. Ne igitur obſurdeſcamus ad toties vocantem Dominum, qui nunc denuo vocat nos per Turcarum, licet non inſolitam, truculentiam. Et hoc inexcuſabilior eſt noſtra ſurditas, quod toties inclamati non expergiſcimur. Gens barbara, obſcuræ originis, quot cladibus afflixit populum Chriſtianum? quid immanitatis in nos non exercuit? Quot civitates, quot inſulas, quot provincias ademit Chriſtianæ ditioni? à quanta latitudine, in quantas anguſtias detruſit noſtræ religionis imperium?

rium? Iamque prooemia rerum eo ſpectare videntur, ut niſi dextera Dei protegat nos, brevi quod reliquum eſt orbis Chriſtiani videatur occupatura. Hæc ſi fortuito gererentur, tamen Chriſtiani pectoris eſſet, unicuilibet membro dolenti totum rei Chriſtianæ corpus condoleſcere: nunc vero quum indubitatum ſit, tam late patens imperium, non illis virtute partum, ſed nobis noſtrum, ob merita noſtra, diminutum; non ſolum ingemiſcendum eſt omnibus, qui favent Chriſtiano nomini, verum etiam opitulandum eſt fraternarum nationum calamitatibus, quæ præterquam quod ob religionis contubernium omnibus nobis communes haberi debent, periculum eſt ne re vera fiant communes omnium. Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet, imo tunc totius civitatis res agitur, quum quamcuncunque domum attigit incendium. Opitulandum igitur, ſed bifariam, ſi vere ſtudeamus malum depellere. Parandum eſt quicquid ad tam difficile bellum pertinet, ſed prius illud parandum,

dum, ſine quo nihil proficit apparatus ille. Frequenter arma mota ſunt in Turcas, ſed hactenus parum ſucceſſit nobis, ſive quoniam non abiecimus ea, quibus offenſus Deus ſic immittit Turcas in nos, quemadmodum olim Ægyptiis immiſit ranas, cyniphes, & locuſtas. Sive quia victoriæ ſpem in noſtris viribus collocavimus, ſive quia non Chriſti negotium egimus, ſed adverſus Turcas animo Turcico pugnavimus. Hortatur itaque res ipſa, ut de utroque apparatu nonnihil diſſeramus, ſi prius nobis perſuaſum fuerit, Turcas, non ſua pietate, non ſua virtute, ſed noſtra ſocordia potiſſimum huc uſque creviſſe. Primum enim Turcarum nomen adeo fuit ignobile, ut vix apud ullum veterem reperiatur, niſi quod Plinius libro ſexto, capite ſeptimo, inter Tuſſagetas & Arimphęos, qui ad Rhiphæos pertinent montes, commemorat Turcas, qui tum incoluerint uſque ad ſolitudines, ſaxoſis vallibus affines. Nec Pomponius Mela illos aliud quam nominat. Tanta erat illius nationis obſcuritas, à qua pro-

profectos probabile eſt, qui nunc per tot opulentas ac ſpacioſas regiones ambitioſæ crudelitatis pomeria protulerunt. Nominat illos & Cyprianus in libro de duplici martyrio, veluti iam tum Cæſarei nominis devotos hoſtes. Sunt eruditi quidam, qui pro Tuſcis, quos Ptolomæus in Aſiatica Sarmatia recenſet, exiſtimant legendum Turcos ſive Turcas. Quis enim ſcriptorum alius Tuſcos poſuit in Aſia? Sed de nomine non erit interim controverſia. Hoc genus hominum, cuius immanitate tot ſeculis affligitur & atteritur res Chriſtiana, ſicuti complures autumant, à maris Caſpii littoribus, in Perſidem, Aſiamque minorem eruperunt, idque ante annum ab hac ætate noſtra ſeptingenteſimum: nullo certo duce, ſed vagi, palanteſque latrociniis verius quam bello, provincias depopulabantur. His artibus exercitati, repperere conductorem Machumetum Sarracenorum principem, dignum, ut aiunt, patella operculum. Sub huius aſpiciis re ſemel atque iterum feliciter geſta, à ſtipen-
diaria

diaria ſervitute ad imperium adiiciunt animum, adortique Saracenos Machumetum acie profligatum obtruncant. Hinc Turcici regni primordia. Summa rerum delata eſt ad Trangolipicem Mucaletum, prius Turcarum ducem: is accerſita Turcarum aliorum manu, per nepotem Cucumetium invadit Arabiam, per alterum nepotem Aſanum Medię regiones impetit, adverſus Romanos conflicturum. Quum per neutrum nepotem res ſucceſſiſſet, per Alcimum fratrem denuo Romanos invaſit. Quæ res quum illi non prorſus infeliciter eveniſſet, paulo poſt quæſita adverſus Romanos occaſione, Trangolipix Aſiam omnem ad Euxinum uſque mare partim redigit in ſuam ditionem, partim depopulatur. Sed rurſum virtute Gallorum res Turcicæ vehementer acciſæ fuerunt, donec exiſteret Othomanus ab hoc Solymanno, qui nunc rerum potitur, decimus, iuxta quorundam ſupputationem, vir obſcuro loco natus, ac parentibus ruſticis, ſed ad latrocinia factus. Is per occaſionem ſeditionum arri-

arripuit arma Turcica, nihilo mitior in ſuos quam in alienos. Hic circiter milleſimum trecenteſimum noſtrę ſalutis annum exortus, intra annos 28. non mediocriter auxit Turcicam tyrannidem, ſubacta maxima ex parte Bithynia, nec paucis ad Euxinum oppidis vi captis. Huic ſucceſſit filius Orchanes, qui diſſidio Græcorum adiutus, Pruſiam Græcis ademit, ac primus in Europam traiecit, accitus à Cantacuzeno, cui certamen erat cum Palæologis. Ubi parricidio quoque ditionem auxit. Duxerat enim uxorem Caramani filiam, & ſoceri filio interempto, magnam principatus eius partem occupavit. Et hic annos XXII. rerum potitus, Ammuratæ filio tradidit principatum. Qui, ſollicitante Palæologo, duodecim Turcarum millibus in Europam tranſportatis adverſus Bulgaros & Peloponneſi principem, re ſat feliciter geſta, ad Europæas opes animum cœpit adiicere: dumque ſimulat ſe Imperatoris hoſtes ulciſci, quemadmodum cœperat, Genuenſium navibus ad id

ad id ſuppeditatis, tranſmiſſo Helleſponto, Abydum adoritur, Callipolimque præter alias civitates occupat. Mox Serviam Bulgariamque ingreſſus, occupata Hadrianopoli, occurrentes hoſtium copias ingenti clade profligat, Lazaro Serviæ principe cæſo. A cuius ſervo mox ipſe occiditur Ammurates, relictis duobus filiis. Quorum Pazaites Solymanum fratrem dolo necat, mox interfecto Bulgarorum principe maximam eius ditionis partem ſibi vindicat: hoc ſucceſſu rerum inflammatior, Boſſinam, Croatiam, & ulteriores Illyrici partes vaſtat. Conſtantinopolim obſedit annis octo, facile expugnaturus, niſi Gallorum & Ungarorum exercitus ab inſtituto revocaſſet; quibus ad Nicopolim occurrens, profligatis hoſtibus, ad intermiſſam obſidionem rediit, preſſitque biennium, nec videbatur relicturus, niſi nunciatum eſſet, Tamberlanem Scytharum principem ingenti multitudine in Turcarum terras irrupiſſe. Cum hoc conflixit ad Stellam montem, in Galatiæ Bithyniæque

thyniæque confinio, ſed infelicibus auſpiciis, quandoquidem in eo prælio cæſa feruntur ducenta Turcarum milia. Pazaites captus, aureis catenis in cavea vinctus, à Tamberlane circumlatus fuiſſe dicitur ad extremum uſque vitæ diem. Hæc acta ſunt circiter annum milleſimum trecenteſimum nonageſimum ſeptimum. Ex liberis quos reliquerat Pazaites, Machometes Orchane fratre per inſidias ſublato, Turcicam rem occupat ſolus: qui receptis quæ Tamberlanes abſtulerat, Bulgaros & Valachos populatus, Hadrianopoli regiam conſtituit. Machometæ ſucceſſit Ammurates filius. Is adortus Myſiæ principem, duos illius filios exoculat, ac mox horum ſororem duxit uxorem. His auſpiciis fretus in Valachos, Ungaros, & Germanos incurſiones facit: mox in Epirum verſus, Croiam armis capit, Venetis Theſſalonicam adimit. Interim ab Ungaris ingenti pugna victus, decennales ab his inducias petit & impetrat. Quibus hortatu pontificis Eugenii violatis, Ungari repetunt Ammuratem,

muratem, verum ingenti noſtrorum clade. Nam in uno prælio, quod ad Varnam commiſſum eſt, periere Ladiſlaus rex Poloniæ & Iulianus Cardinal. In altero quod ad Baſila fuit, cæſi non pauci principes Ungariæ, milite gregario ad internocionem extincto. Noſtrorum ducum tum ambitio, tum diſſidia, victoriam tradidere Turcæ: Mox fratrũ diſcordia Peloponneſum illi tradidit: Tandem dum Epirum quæ defecerat vindicat, dum Croiam fruſtra oppugnat, animi dolore periſſe dicitur, rerum potitus annis triginta quatuor. Cui ſucceſſit filius Mahumetes, qui inexplebili rapacitate maiorum ſuorum tyrannidem obſcuravit. Duo Chriſtianorum imperia, Conſtantinopolitanum & Trapezontium ſubvertit, regna duodecim Chriſtianis ademit, civitates ducentas cepit. In his erat Chalcis inſula, & Scodra, quondam Venetorum ditio. Capham Ponticam urbem expugnavit, Rhodon inſulam tentavit, licet irrito conatu. Hydrunte expugnato, arma movit in Italiam,

eamque triennio miſere vexavit, tanta omnium conſternatione, ut Sixtus pontifex deploratis rebus, relicta urbe apoſtolica, fugam in Gallias adornaret. Mox in filium natu maiorem, bellum atrox moliens, periit anno milleſimo quadringenteſimo octuageſimo primo. Hinc inter fratres parricidiale certamen de principatu, ſed victo maiore Zizimo, Pazaites rerum ſummam tenuit. Hic Sultanum Ægyptium bello frequenter adortus, rem infeliciter geſſit, ut Turcæ fœdus cum hoſtibus inire coacti ſint. Dehinc anno 1492. Cerauniorum montium accolas invadit, eaſque gentes, ad eum uſque diem ſemper liberas, in Turcicam pertraxit ſervitutem. Septimo abhinc anno, claſſe invectus, Methonem, Naupactũ, ac Dyrrhachium Venetorum ademit ditioni. Quin & Foroiulienſium agros Turcæ crudeliſſime vaſtarunt. Pazaitæ regnum occupavit filius Selimus, patre depulſo. Selimo, ſive ut alii malunt Zelimo, ſucceſſit Solymannus, nihil à maioribus degenerans. Vide vero quam illis fuerit

rit felix impietas, dum nos veræ pietatis ſtudium abiicimus. Nos inter nos ſine fine de qualibet ditiuncula bellis plus quam civilibus digladiamur, & interim Turcarum latrocinium verius quam imperium, quam late porrectum eſt? Ad ſeptentrionem pontum Euxinum attigit, ad orientem Euphrate fluvio terminatur. Ad meridiem Æthiopia. Nam intra paucos hoſce annos, totam Ægyptum ac Syriam una cum Phœnice & Iudæa Palęſtina ſubegit. Ab occaſu ad Ionicum mare pertinet. Hinc ſi ad ſeptentrionem redeas, Danubium attingit, imo limitem hunc longe tranſilit, ad Boryſthenem uſque fluvium. Nunc mihi ſpecta quam variam, quam ſpacioſam, & opulentam ditionem hic ambitus complectitur. Tota Aſia minor, duodecim non minus nationes continens; tota Thracia, in qua eſt Conſtantinopolis, priſcis dicta Byzantium, olim Chriſtianorum imperatorum, nunc Turcarum regia; duæ in Europa Myſiæ ad flumen Danubium, magna Daciæ portio, tota

Macedonia, totaque Græcia, cum omnibus Ægei maris inſulis, quæ partim Sporades, partim Cyclades appellantur, ſub Turcarum imperio, duram ſervitutem ſerviunt. Cretã, nunc vulgo Candiam, Cyprumq;, duas nobiliſſimas mediterranei maris inſulas, Veneti hactenus utcumq; tenent, ſed, ut accipio, tributarias. Hæc utcumque per tranſennam oſtenſa, ſi quis explicet, quot olim opulenta regna, quot celebres civitates, non tam preſſas, quam extinctas comperiet? Quid nunc eſt illa quondam beata Peloponeſus? Quid nobile totius orbis emporium Corinthus? Quid Attica, quondam, ob morum elegantiam, Græciæ Græcia dicta? ubi nunc ingeniorum parens, & optimarum diſciplinarum altrices Athenæ? obſcurus vicus oſtenditur, ſic tamen ut de nomine prorſus ambigatur. Ubi Lacedæmonia, quæ ſola gignebat maſculos? Quid hic pergam ea commemorare, quorum adeo recens eſt memoria, ut ipſæ res etiamnũ oculis atq; auribus cunctisq; ſenſibus omnium inhæreant,

hæreant, Rhodum captam? quid toties cruentas incurſiones factas in Ungariam? quid extinctum Lodovicum Ungariæ regem? quid hoc anno totam Ungariam crudeliſſime occupatam, depulſum regem Ferdinandum, plusquam hoſtiliter oppugnatam Viennam, incredibili immanitate vaſtatam Auſtriam ulteriorem totam? Summam rerum obiter indicavi. Quid ſi quis evolvat ſingula? quam truculentas clades noſtras, quot Turcarum victorias, noſtra damna luctusque reperiemus? Ac fortaſſe iam omnes Turcæ ſerviremus; niſi terræ filius extitiſſet Sophis, qui Turcarum inexplebilem rapacitatem aliqua ex parte cohibuiſſet; niſi parum feliciter illis cecidiſſet Martis alea cum Sultano Ægyptio; niſi domeſticæ inter ipſos ſeditiones crudelitatis in nos impetum aliquantulum fuiſſent remoratæ. Unde igitur illis tantus rerum ſucceſſus? Si gentis originem requiras, ſummam reperies obſcuritatem cum ſumma barbarie coniunctam. Si imperii primordia, occurrit mercenarius miles,

occurrit nefaria perfidia trucidatus principes in cuius verba iurarant. Si progreſſum quæras, comperies rem crudelitate partam, latrociniis auctam, comperies funeſta coniugia, comperies impia fratrum parricidia, patres à liberis regno depulſos, cum perfidia coniuncta crudelitatis exempla, ut interim nihil dicam de religione & moribus. Regnant irato Deo, pugnant adverſum nos ſine Deo: illi Mahometem habent propugnatorem, nos Chriſtum. Et tamen quam late propagarint tyrannidem, res ipſa loquitur. Tot ditionibus excuſſi, magnaque Europæ parte amiſſa, de tota periclitamur. Quis enim neſcit quam facilis genti Turcarum terra pateat ad nos aditus? Quum enim utramque teneant Myſiam, ſuperiorem & inferiorem, ad flumen Danubium, regiones Thraciæ vicinas; non difficilis per hoc flumen ad nos patet aditus. Dalmatas & Illyrios eadem vicinitate habet obnoxios: ne quid dicam de Pannonia, quam toties impetiit. Mari vero toti imminet Italiæ, præcipue

vero

vero ab Epiro, Siciliæ ac Neapolitano regno. Hydruntum extremum Italiæ oppidum adhuc tenet. Brunduſium aliquando tenuiſſe dicitur. Nunc præluſit in Auſtriam. Quorſum evaſura, Deus novit. Et ubi interim dormiunt illa bello nata Germanorũ pectora? An pietati Turcarum hic ſucceſſus tribuetur? Nequaquam. An virtuti? Gens eſt effœminata luxu, nec alia re quam latrociniis formidanda. Quid igitur cauſæ? Noſtris vitiis illi debent ſuas victorias. Pugnavimus adverſus illos, ſed ut res ipſa clamitat, irato Deo noſtro. Iiſdem enim ſtudiis arma movemus in Turcas, quibus illi ditiones alienas occupant. Trahimur regnandi libidine, inhiamus opibus, & ut dicam in ſumma, Turcæ pugnamus cum Turcis. Quin ipſa rerum geſtarum hiſtoria ſatis indicat, noſtris diſſidiis, noſtra ambitione, noſtratium perfidia, graviſſimis cladibus ſemper fuiſſe datum locum. Palæologi cum Cantacuzeno implacabile diſſidium, Turcis aditum aperuit in Europam. Iuſiurandum autore Eugenio viola-

rum, nos in funeſta prælia coniecit. Siquidem & hoſti ſervanda fides. Nec mediocrium malorum nobis cauſa fuit Zizimus Pazaitæ frater veneno peremptus, qui bello captus à Rhodienſibus quum in Alexandri ſexti pontificis manus veniſſet, Carolo Gallorum regi poſtulanti datus eſt, ſed prius dato veneno, quo mox periit priuſquam Mediolanum perveniſſet, ſi modo non fallit publica ſuſpicio. Si ipſi concordes, ſi purgatis animis ſub vexillis Chriſti, illius unius auxilio freti, legitime bellum geſſiſſemus cum Turcis, haud quaquam in tam anguſtum eſſet contracta ditio Chriſtiana. Sed hiſce de rebus ſuo loco copioſius. Interim mihi paucis rixandum eſt cum duplici hominum genere, quorum alteri perperam ad bellum Turcarum inflammati ſunt, alteri perperam dehortantur ab armis in Turcam movendis. Nam utrique mihi videntur diverſa quidem ratione, ſed pariter tamen peccare. Ut enim non omne cum Turcis bellum legitimum ac pium eſt, ita incidit ubi non obſiſtere Turcæ,
nihil

nihil ſit aliud quam rem Chriſtianam immaniſſimis hoſtibus, ac fratres noſtros illorum indigna ſervitute preſſos deſerere. Quum imperita multitudo Turcarum nomen audit, protinus concipit animo graves iras, & ad cædem inflammatur, canes & Chriſtianæ nominis hoſtes illos vociferans: non reputans, illos primum eſſe homines, deinde ſemichriſtianos, nec expendens, an legitima ſit belli cauſa, poſtremo an expediat arma capere, & hoſtem laceſſere truculentius ſæviturum, nec cogitans, nullos eſſe perniciosiores hoſtes, quam impios principes, præcipue ſacros, poſtremo non animadvertens, interdum Deum noſtris ſceleribus offenſum, ad emendandos nos abuti barbarorum immanitate. Atque interim pinguntur nobis exempla Turcicæ crudelitatis. Atqui ea res nos admonere deberet, quam ægre ſit omne bellum cum quoquam ſuſcipiendum. Nam hic eſt omnium bellorum communis ludus, quibus Chriſtiani cum Chriſtianis tot iam annis impie conflictamur. Execramur

in tabulis immanitatem, ſed aſperiora patrata ſunt in Aſpera, non à Turcis, ſed à noſtratibus, pleriſque etiam amicis. Nimium recens eſt eius calamitatis memoria, nihil eſt neceſſe, ut hoc hulcus refricem. Ergo ſi talia picturarum argumenta nobis vere diſpicent, abiicienda eſt noſtra temeritas, qua tam facile procurrimus ad arma. Crudelius enim eſt quod Chriſtiani faciunt Chriſtianis, etiam ſi ſint, quæ fiunt, paria. Quale vero ſpectaculum eſſet, ſi in tabulis expreſſa ſubiicerētur oculis hominum, quæ annis quadraginta Chriſtiani patrarunt in Chriſtianos? Tantum adverſus eos, qui nihil aliud clamant quam bellum in Turcas, bellum in Turcas. Nunc cum illis agam, qui in diverſam peccant partem, errore fortaſſis ſpecioſiore, ſed nihilo minus pernicioſo. Sunt enim qui in totum exiſtimant Chriſtianis interdictum bellandi ius. Quam opinionem arbitror abſurdiorem, quam ut ſit refellenda: tametſi non defuerunt, qui hinc mihi calumniam ſtruerent, quod in lucubrationibus meis plurimus ſim

in lau-

in laude pacis, ac bellorum deteſtatione: ſed mea legunt integri; vel tacente me perſpiciunt manifeſtam ſycophantiæ imprudentiam. Doceo, bellum nunquam ſuſcipiendum, niſi quum tentatis omnibus vitari non poteſt, propterea quod bellum ſuapte natura res ſit adeo peſtilens, ut etiamſi à iuſtiſſimo principe, iuſtiſſimis de cauſis ſuſcipiatur, tamen ob militum ac ducum improbitatem, fere mali plus adferat quam boni. Plus auſus eſt divus Bernardus, qui mundanam militiam appellat malitiam: mundanam autem appellat, quoties ambitio, ira, aut prædæ ſpes ad arma provocat: ibi qui cadit, inquit, perit in æternum, qui occidit & vincit, homicida. Nunc cum his ago, quibus placet Lutheri dogma, quo cenſet, eos qui belligerantur cum Turcis, rebellare Deo per illos noſtra ſcelera caſtiganti. Eam ſententiam huiuſmodi elogio notarunt theologi Pariſienſes. Hæc propoſitio univerſaliter intellecta eſt falſa, nec ſacris eloquiis conformis. Falſitatem impingunt, non hæreſim; nec ſimplici-

ter damnant, ſed in univerſum negant eſſe veram. Sentientes, ni fallor, pro cauſæ circumſtantiis bellum interim recte cum Turcis ſuſcipi, interim ſecus. Quod autem ad ſcripturas attinet, extra controverſiam eſſe, olim Hebræos, autore Deo, cruenta bella geſſiſſe cum Allophylis, quin ipſum etiam Moſen auxiliantibus Levitis 23. milia ſuæ gentis trucidaſſe, ob vitulum conflatilem. Sed hic dubitat aliquis, an hoc ius tranſierit in Chriſtianos, præſertim cum Hebræi fere non niſi peculiari iuſſu numinis bella ſuſceperint. Cæterum ſi quis in totum Chriſtianis adimat ius belli, idem magiſtratibus oportet adimat ius puniendi nocentes. Nihil enim eſt aliud bellum, quam punitio multorũ per multos, ſi maleficium alia ratione corrigi non poſſit. Sed euangelium licet adulteram dimiſerit, nuſquam tamen legitimum ius adimit magiſtratui, tametſi nuſquam aperte comprobat. Cæterum Paulus gladium, qui portatur ad vindictam malorum, laudem bonorum, videtur approbare. Quod ſi quis tergiverſetur,

tur, Paulum illic loqui de magiſtratu ethnico, cui voluerat à Chriſtianis obtemperari, ne ſcandalum præberent euangelio, ſi viderentur reipublic. ſtatum & ordinem perturbare, reſponderi poteſt, quoniam nec inter Chriſtianos aliter poteſt ſervari reipub. tranquillitas, opus eſſe prophanis magiſtratibus, qui metu mali cohibeant ſceleroſos, qui legibus ac monitis non obtemperant. Quam poteſtatem ſi concedimus magiſtratui, belli quoque ius monarchis concedamus, oportet. Quanquam illud certiſſimum arbitror, omnia tentanda potius quam inter Chriſtianos bellum oriatur, nec prorſus ſuſcipiendum, niſi fruſtra conſumptis omnibus remediis vitari non poſſit, etiam ſi cauſa ſit tum graviſſima, tum iuſtiſſima. Nam ſi libido dominandi, ſi ambitio, ſi privatus dolor, ſi vindictæ cupiditas bellum per- 354
ſuaſit, latrocinium eſſe conſtat, non bellum. Et quanquam Chriſtianorum principum præcipuæ partes ſunt bella gerere, tamen non oportet rem omnem periculoſiſſimam ſuſcipere ſine

civita-

civitatum & patriæ conſenſu. Quod ſi neceſſitas inevitabilis huc hortatur, ut omnino bellandum ſit, Chriſtianæ manſuetudinis eſt, viribus totis adniti, ut bellum quam minime multos corripiat, & quantũ poteſt minima ſanguinis iactura quam ociſſime finiatur. Laudatur enim hoc nomine Theodoſius Imperator, & laudatur à viro laudatiſſimo Ambroſio, quod à communione ſacramentorum abſtinuerit, eo quod hoſtibus in bello cæſis victoria cruenta contigiſſet. Atqui Romani pro numero cæſorum hoſtium, ſtatuas ac triumphos ſplendidiores decernebant. Nec Ambroſius qui factum hoc prædicavit in Theodoſio, bellum quamlibet neceſſarium iuſtumve probat, niſi adſit animus religioſus, totam victoriæ fiduciam in Deo collocans, nec aliud ſpectans, niſi reipubl. tranquillitatem. Quidam nobis percontantibus, qui conſiſtere poſſit reſpubl. Chriſtianorum, ſi nulli ſint qui legibus & armis protegant, mutua percontatione reſpondere ſolent, quomodo ſubſiſtit & crevit reſpubl.

Chriſtia-

Chriſtiana, quum nec magiſtratus haberet prophanos, nec arma, nec tormenta? Verum ut talibus initiis expediebat exoriri eccleſiam, ita nihil neceſſe eſt ut perpetuo ſit idem rerum ſtatus. Crevit miraculis, quæ nunc requirenda non ſunt. Quanquam eccleſiæ tranquillitatem tum temporis utcumque tuebantur ethnici magiſtratus. Neq; enim cuivis tum licebat Chriſtianum occidere, Porro quod attinet ad Lutheri rationem; Si ideo non eſt fas Turcis obſiſtere, quod per illos Deus caſtigat ſuorum malefacta, nec in morbis licebit accerſeri medicos, quod Deus & morbos immittat ad purgationem ſuorum. Quin ad idem abutitur Satanæ malicia, cui tamen iubemur reſiſtere. Fas eſt igitur & Turcas depellere, niſi Deus evidenti ſigno id fieri prohibeat. Quanquam, ſi nos ad bellum extimulet non reipubl. Chriſtianæ tranquiilitas, ſed latius regnandi libido, aut opum cupiditas, aut ſimilis aliqua cauſa, aut ſi noſtris freti viribus magis quam Dei præſidio cum illis congredimur, aut ſi præ-

ſi præter conventa; liquet, bellum irato Deo ſuſcipi. Addam & illud : Si Deus toties in nos immittit Turcas, ut ad vitam emendatiorem provocet, noſque paramus arma, nec ea corrigimus, quibus offenſus Deus nobis immittit barbarorum immanitatem, infelicibus auſpiciis bellum geremus. quod hactenus eveniſſe perſpicimus, vereorque ne in poſterum atrociora videamus, niſi toto pectore convertamur ad Dominum, eique ſacrificium offeramus, quod oſtendit nobis Pſalmus. Sed, obiiciunt aliqui, ut fas ſit Chriſtianis adverſus Chriſtianos bellum gerere, adverſus Turcas non licet, quod Paulus neget eſſe ſuum, de his qui foris ſunt iudicare, ſatis habere ſi de his qui intus ſunt iudicet. Sed Turcæ foris ſunt, nec ad eccleſiam pertinent. Quod ſi nobis fas eſt occidere Turcas, quur olim eccleſia non armavit ſe adverſus gentes tam immaniter ſævientes in profeſſores Chriſtiani nominis? Atqui Auguſtinus ne tum quidem id fieri volebat, quum noſtri numero & opibus eſſent illis

illis ſuperiores, intercedens etiam pro quibuſdam qui Chriſtianos occiderant, ne per Imperatorem afficerentur ſupplicio: nec aliam adfert cauſam, niſi quod ea ratione martyrum eſſet obſcuranda gloria. Legimus, imperatores idololatras crudeliſſime ſæviſſe in fortunas & corpora Chriſtianorum, ſed Chriſtianos armis ſe tutatos, aut vindictam molitos, nunquam legimus. Unico fugæ præſidio ſunt uſi, quod illis Dominus indulſerat. Quanquam non deſunt autores, quorum eſt Tertullianus, qui cenſeant, fugam non ſimpliciter conceſſam, ſed ad tempus divino quodam conſilio permiſſam, ut quoniam pauci adhuc erant euangelicæ doctrinæ præcones, illorum fuga latius ſpargeretur Euangelium. Quo per orbem diſſeminato, fugere negandi genus erat. Quod ſi fugere non licet, minus licet ad arma procurrere. At Chriſtianorum vulgus perperam exiſtimat, cuivis licere Turcam non aliter occidere quam canem rabidum, non ob aliud, niſi quia Turca eſt. Quod ſi verum eſſet,

licerer

licetet cuivis occidere Iudæum: quod tamen ſi quis audeat, non effugerit pœnam legum civilium. At magiſtratus Chriſtianus Iudæos punit, ſi quid delinquant adverſus leges publicas, quibus ſeſe ſubmiſerunt; ob diverſam religionem non occiduntur, eo quod religio Chriſtiana ſuadetur, non cogitur, & inſeritur, non obtruditur. Hoc autem ius quo puniuntur Iudæi quemadmodum Chriſtiani, habebant olim ethnici principes in Chriſtianos, & nunc haberent Turcæ, ſi, quod Deus avertat, ſub illorum ditione legitime viveremus. Proinde miſere ſe fallunt, qui ſe credunt recta ſubvolaturos in cœlum, ſi contingat in prælio adverſum Turcos cadere. Niſi pura ſit conſcientia, nec ſi pro Chriſto cervicem porrigas ad idololatriam vocanti tyranno, in cœlum pervenies. Porro tanta fuit priſcorum eccleſiæ præſulum manſuetudo, ut ne relapſos quidem Iudæos vellent plecti ſupplicio capitis. Id perſpicuum eſt ex diſtinctione de cōſecratione 4.cap. plerique ex Iudæis. Quum enim Siſemandus

mandus rex comperiſſet, multos Iudæos., qui deteſtati priorem impietatem, profeſſi fuerant fidem Chriſtianam, non ſolum relapſos in veterem blaſphemiam, verum etiam abominandos ritus Iudaicos exercere, circuncifis liberis ac ſervis ſuis: Conſuluit eccleſiæ præſules, quibus modis hoc immane ſcelus corrigendum eſſet. Reſponſum eſt illi, ex decreto concilii Toletani decimi; Tales Iudæos pontificali autoritate correctos, ad cultum Chriſtianæ dignitatis revocandos eſſe, ut quos propria voluntas non emendabat, animadverſio ſacerdotalis coherceret: liberos à parentum conſortio ſeparandos, ſervos pro iniuria corporis libertate donandos. Iam cōſtat, ſacerdotes nullum habere ius occidendi quenquā. At nunc blaſphemia in Chriſtum ac virginem matrem, etiam ſine relapſu punitur ſupplicio pluſquam capitali, & in hæreticum errorem prolapſus traditur incendio, etiamſi non accedat crimen blaſphemiæ. Berengarius autem in tam abominandum errorem revolu-
tus

tus adeo non eſt occiſus, ut nec archidiaconi dignitas illi ſit adempta. Exuritur & Chriſtianus in paganiſmum revolutus. Sed juſtius erat, Iudæum exurere, qui adulta ætate, catechiſmo edoctus, ſponte Chriſtum profeſſus eſt, quam qui infans & inſciens baptizatus. Hæc eo ſpectant, non ut repræhendam hodiernæ conſuetudinis ſeveritatem, fortaſſe neceſſariam, ſed ut oſtendam, eccleſiam, quo magis vigebat in ea germana pietas, hoc magis à bellis & capitalibus ſuppliciis abhorruiſſe. Divus Ambroſius probat in Cęſare, quod barbarorum incurſionem ab Italia depulerit, nec aliter probat, niſi cum fide & religionis amore ſumantur arma: quanquam, inquit, hoc non eſt euãgẽlicæ perfectionis. Vides, quam circumſpecte, quamq; contanter bellum approbarit. Verum ut omne gladii ius prophanis principibus ac magiſtratibus adimere, nihil aliud eſt, quam univerſum reipubl. ſtatum ſubvertere, civiumque fortunas ac vitam facinoroſorum audaciæ prodere, ita nullo bono exemplo fieri poteſt, ut ſacer-

ſacerdotes non dicam bellum gerant ipſi, ſed bellicis negociis implicentur. Deo militànt, nec implicari debent ſecularibus negociis. Bellum autem adeo res eſt ſecularis, ut propemodum ſit ethnica. Quod ſi fas eſt ſacerdotibus præliari, fas ſit & carnificem agere. Nunc quum pontificum conſtitutiones arceant ſacerdotem à medicando, qua fronte admittitur ad bellandum, cum medici ſtudium & ars ſit ſervare, bellatoris occidere? Exemplum autem de depellendis morbis, non per omnia congruit rei propoſitæ. Nam pharmacis uti, cum nullius iniuria damnove coniunctum eſt, at qui bello rem gerit, ſic ab ſeſe depellit iniuriam, ut aliis moliatur exitium. Quod ſi bellum parum iuſtis de cauſis ſucipitur, aut ſecus quam oportet geritur, nihilo magis probandum eſt, quam ſi quis morbum maleficis artibus depellere conetur. Quin & illud in diſquiſitionem vocatur, an qui ſibi male conſcius, agnoſcit morbum ab irato Deo immiſſum, fas ſit conceſſis remediis morbum depellere, quum inte-

interim hæreat in propoſito eadem perpetrandi quæ perpetraverat. Videtur enim is manifeſte repugnare divinæ voluntati. Sed ut hoc donetur, licere cuique, ſecundum primum naturæ ius, ſuam tueri incolumitatem qualicumque ſpe correctionis, etiamſi ob curatam valetudinem non incurrat novum crimen, tamen conſtat, illum graviſſime peccare, quod Dei miſericordiam ad emendationem vitæ ſollicitantis reſpuit, ſeſeque in ſummum diſcrimen coniicit, ut non modo non levetur morbo, ſed gravius etiam malum ſibi accerſat. Nam arbitrari, medicorum arte morbum depelli poſſe invito Deo, extremæ impietatis eſt. In ſimili ſtatu ſumus, ſi, quum agnoſcamus, nos Turcarum incurſionibus ad vitam emendatiorem, ad mutuam concordiam ſollicitari, tamen in ſceleribus noſtris perſiſtentes, exiſtimamus, nos irato Deo, viribus noſtris calamitatem poſſe depellere. Quod ſi violata fide iusiurandi fœderumque Turcas laceſſimus, perinde facimus, ac ſi ęgroti remediũ non

non à medicis, ſed à maleficis petamus. Proinde quemadmodum fidele conſilium dederit ægroto, qui illi ſuadeat, ut inprimis ſe Deo reconciliet, agnoſcatque Dei manum quam pro meritis mitiorem, imploretque Domini miſericordiam, ſumpto propoſito correctionis : ita ſalubre conſilium nunc dederit Chriſtianis principibus, qui ſuadeat illis, ut, priusquam ad arma procurrant, ea ſubmoveant, quibus offenſus Deus Turcas toties nobis immittit. Alioqui ſi nobis noſtris viribus promittamus victoriam, quid aliud quam nos ipſos fallimus, ac numinis iram magis ac magis in nos exacerbamus, Deo repugnantes verius quam ipſis Turcis? Non eſt autem neceſſe, ut ea commemorem, quæ Deum avertunt à nobis. In ſe quiſque deſcendat, ac domi reperiet affatim. Concluſit rurſus Deus omnia ſub peccatum, ut omnium miſereatur. Alius aliis laborat vitiis, alius apertius malus eſt, alius tectius: Omnes tamen egemus Dei miſericordia. Quæ tamen præcipua ſunt & evidentiſſima,

tiſſima, maxime diſſimulantur. Quæ ſunt illa? Utinam in pauciores caderent quæ dicturus ſum invitus ac dolens! utinam in nullos! Eccleſiæ paſtores, immane, quantum degenerarunt ab archetypo ſuo. Quam hic omnia vitiarunt tinearum peſſimæ, ambitio quæſtuſque! Dein quot annis vidimus externos principes irreconſiliabilibus odiis inter ſede certare? Pro Helena decennio bellum actum eſt inter Græcos ac Troianos. At pro Helena Mediolano, quanto diutius conflictatum eſt? Quid malorum non eſt paſſa Italia? Quibus non malis afflicta eſt Gallia? Flent etiam victrices regiones. Belli, quod nobis tot annos fuit cum Gelriis, myſterium ſatius eſt non attingere: nimium eſt quod ſenſimus: ac ne ſingula perſequar, quæ regio ſupereſt, ubi non incredibili rerum caritate premitur tenuis plebecula. Ubi nunc veræ fidei, ubi Chriſtianæ charitatis, ubi pacis & concordiæ veſtigia? Quo unquam ſæculo plus licuit fraudibus, audaciæ, rapinæ, & impoſturis? Et interim ceu germani Chri-

ni Chriſtiani Turcas deteſtamur. Si nobis ſuccedere cupimus, ut Turcas à noſtris cervicibus dēpellamus, prius teterrimum Turcarum genus ex animis noſtris exigamus, avaritiam, ambitionem, dominandi libidinem, noſtri fiduciam, impietatem, luxum, voluptatum amorem, fraudulentiam, iram, odium, invidiam, & in his gladio ſpiritus iugulatis, ſumamus animum vere Chriſtianum, atque ita ſi res poſtulet ſub vexillis Chriſti, militemus adverſus Turcas homines, & eodem propugnatore vincemus. Hoc enim promiſit in Levitico, ſed legem ſervantibus: perſequemini inimicos veſtros, & corruent coram vobis: perſequentur quinque de veſtris centum alienos, & centum de vobis decem milia. Tum autem fuerit Chriſto gratiſſimus triumphus, ſi hoc egerimus, non tam ut illos occidamus, quam ut eos in religionis ac pietatis conſortium adiungamus. Tales victorias amat, qui gaudet ſervatoris cognomine, qui ſic occidit ut vivificet, ſic vulnerat ut ſanet. Pium, deoque gratiſſi-

mum eſt homicidium, ſic iugulare Turcam, ut exiſtat Chriſtianus: ſic deiicere impium, ut exoriatur pius. Hic igitur ſit ſcopus unicus, hoc præcipuum ſtudium, ut Chriſti ditionem augeamus potius quam noſtram. Alioqui iugulare Turcas quid aliud eſt quā orco litare? Poſſidere quod Turca poſſidet, imperare quibus imperat, nec aliud ſpectare, ſuperbiores nos & avariores reddere poterit; feliciores non poterit, ac periculum fuerit, ne nos degeneremus in Turcas citius, quam ut illos ad ovile Chriſti aggregemus. Quiſquis conſiderat præter Syriam ac Palæſtinam tot Græciæ regna, tot Aſiæ minoris provincias, in quibus olim per Apoſtolos prædicatum eſt euangelium, nunc propemodum deſolatas eſſe, ac barbarorum tyrannide premi, qui fieri poteſt, ut non totis præcordiis indoleſcat, oportetque Chriſti nomen, quod nunc in anguſtum videtur contractum, per univerſum terrarum orbem agnoſci, celebrari, adorari, iuxta Pſalmum, Univerſas nationes variis linguis, ſed concor-

concordibus in eodem templo, hoc eſt, in unitate eccleſiæ, redemptori ſuo canere gloriam. Nam beatus Paulus nobis ſpem bonam concedit, fore, ut aliquando Iudæorum pertinaciſſima natio ad idem ovile congregetur, ac nobiſcum agnoſcat unicum paſtorem Ieſum. Quanto magis id ſperandum de Turcis, reliquiſque barbaris nationibus, quarum, ut audio, nulla colit idola, ſed dimidiatum habent Chriſtianiſmum. Si totum orbem tam pauci diſcipuli potuerunt ſub Chriſti iugum mittere, non aliis inſtructi pręſidiis, quam fiducia erga Deum, & gladio ſpiritus, quidni nos idem auxiliante Chriſto poſſimus, qui præter monarchas Chriſtianos tot habemus theologiæ doctores, tot egregios pręſules, tot cardinales, tot euangelicæ perfectionis profeſſores? Non eſt abbreviata manus Domini, niſi nos illius gratiæ defuerimus. Exitus totus negotii pendet ab illius nutu qui dixit: Sine me nihil poteſtis facere. Illo protectore, unum fugient mille: illo averſo, nihil profuerit quamvis nume-

roſa militum manus, nec belli quamlibet operoſus apparatus. Ergo cum primis fixa in illo totius noſtræ ſpei ancora, nihil vetuerit humanorum conſiliorum rationes accedere, quæ ſic adhibendæ ſunt, ut nihilo ſecius toti pendeamus à numinis æterni præſidiis, cuius favorem fruſtra ſperamus nobis adfuturum, ſi titulo quidem pro illo pugnemus, cæterum re vera adverſus illius voluntatem belligeremur. Ut autem intelligamus, an volente Deo bellum ſuſcipiatur, & an proſpere ceſſurum ſit, nihil neceſſum eſt prophetas accerſere, nec ad exemplum Davidis admoto Ephod oraculum cōſulere, aut ad exemplum Gedeonis triplex ſignum expetere. Iudæorum ac gentium eſt expetere miracula, non fidelium. Multo vero minus oportet exemplo gentium augures aut aruſpices adhibere. Nullum certius oraculum ſcripturis divinis, nullum certius augurium quam mens ſibi recti propoſiti conſcia. Si gladium eximit tibi è vagina publicæ tranquillitatis ſtudium, ſi fratrum oppreſſorū memoria, ſi re-

ſi religionis amor, ſi tota victoriæ ſpes eſt in præſidio numinis, ſi rectus oculus non alio ſpectat quam ad Chriſti gloriam, ac Chriſtiani gregis utilitatem, puta tibi divinitus de propitiatorio reſponſum, Aggredere; vinces. Sin ſcriptura divina reclamat animo tuo, puta, per angelum eſſe denunciatum ut quieſcas. Si crudelitas, ſi proferendæ ditionis amor, ſi rapinæ cupiditas vocat ad arma, ſcito nullas aves volare poſſe inauſpicatiores. Nam etiam ſi quid interdum feliciter cadere videtur iis, qui talibus auguriis bellum ſuſcipiunt, non felicitas eſt, ſed eſca fallax in graviores illectans calamitates. Interdum hoc noſtris debetur ſceleribus, & hominum erga Deum diffidentiæ, ut multæ res certam promittant victoriam, quum divinitus paretur extrema calamitas. Sic apud Homerum emittitur οὖλος ὄνειρος, qui Græcos victoriæ ſpe ad arma concitatos in ſummam cladem pertraxit. Sic in divinis literis legitur ſpiritus Domini mendax, qui per ora prophetarum omnium Achab regi Iſrael pro-

mitteret magnificam victoriam, quum Dominus illi pararet exitium. Nam in primo ſtatim prælio vulneratus interiit, pœnas luens non audito Micheę. Auditi ſunt quadringenti prophetæ, uno ſpiritu mentientes, & contemptus eſt Micheas ſolus vera prædicens. A talibus prophetis & noſtris monarchis cavendum cenſeo. Sunt enim qui ex anulis ac divinationibus promittant victorias, ſunt qui per induſia & gladios fortunatos, ſunt qui ex ventriloquiis & aſtris, ſunt qui ex humanis artibus præſidiiſque pollicentur ſucceſſum. Tot ſumus inquiunt numero, tantum habemus machinarum: his locis aggrediemur, ſic & ſic fallemus hoſtem: adſit Deus, non adſit, noſtra eſt victoria. Alii de ſuggeſto ſacro clamant: Ite proſpere, tradet Dominus hoſtes in manus veſtras, cornibus ferreis ventilabitis eos, donec funditus deleatis univerſos. Huiuſmodi fortiſſimas voces, interdum & venales impune iactant populi periculo, ipſi procul à telis domi ſe continent, & culinæ ventriſque negocium

agunt.

agunt. Tales olim fuiſſe quampluri-
mos belli præcones, nimium compertum eſt. Utinam nunc eiuſmodi nulli ſint. Hic fortaſſe videbor alicui ſuſcepiſſe negocium dehortandi à bello Turcico. Nequaquam. Sed hoc ago potius, ut feliciter bellum cum illis geramus, vereque ſpecioſos triumphos Chriſto reportemus. Nam nihil aliud vociferari, quam bellum in Turcas, in immanes beluas, in Eccleſiæ perduelliones, in gentem omni ſcelerum ac flagitiorum genere contaminatam, quid aliud eſt, quam imperitam multitudinem hoſtibus prodere? Quin ipſe non ſemel admiratus ſum, quum de propinquo audiremus crebras Hungariæ clades, nuper Ludovici miſerandum exitium, Mariæ reginæ triſtiſſimam ſortem: nunc præter occupatum Hungariæ regnum, tam crudelem Auſtriæ vaſtationem, noſtras regiones, atque ipſam adeo Germaniam adeo frigere, quaſi quod geritur nihil ad nos attineat. Contrahimus manus, & voluptatibus ac nugis impendimus, quas tuendis Chriſtia-
 nis

nis impendere gravamur. Neque vero me clam eſt, quid hic plerique cauſari ſoleant. Toties per Pontifices Romanos acta eſt hæc fabula, ſemper ridiculus fuit exitus. Aut enim nihil profectum eſt, aut res ceſſit in deterius. Pecunia, inquiunt, collecta, hæſit in manibus Pontificum, Cardinalium, monachorum, ducum, ac principum. Nam gregario militi ſtipendii vice relinquitur prædandi licentia. Toties audivimus cruciatam expeditionem, recuperationem terræ ſanctæ; toties vidimus rubram crucem, triplici corona inſignitam, cum rubro ſcrinio; toties audivimus ſacroſanctas conciones omnia pollicentes, toties acta præclara, ſpes ampliſſimas: nec aliud triumphatum eſt quam pecunia. Itaque quum proverbio moveamur, eſſe turpiſſimum, bis ad eundem lapidem impingere, nos plus tricies falſi, qui poſſumus fidere promiſſis quamlibet ſplendidis, toties aperte deluſi? Eadem res in totum prope alienavit animos hominum ab indulgentiis. Senſimus, inquiunt, meras eſſe nundinas:

dinas: Subinde mutabatur titulus. Nunc erat res cum Turca, nunc Pontifex bello premebatur: nunc erat iubileum, quod duplicatum eſt, ut eſſet quæſtus geminus: ſub Alexandro etiam triplicatum eſt, quia forte pœnitebat nundinarum: nunc offerebatur poteſtas pluſquam plenaria, & periclitabatur purgatorium, ne prorſus nullum haberet incolam. Nunc ædificabatur templum divi Petri in Vaticano. Nunc eſuriebat Iacobus Compoſtellanus: nunc ſanctus ſpiritus, ille largitor omniũ, implorabat opẽ: nunc egebant monachi in monte Sinai, nũc offerebatur compoſitio clementiſſima debentibus reſtitutionem, ac iuſtificatio bonorum male partorum, etiam è templis ſpoliatis. Quid plura? Nullus erat componendi modus aut finis. Pecuniæ partem ſecabant principes, ut reciperent diploma Pontificium, partem decani & officiales, partem commiſſarii, partẽ qui præerant exomologeſibus. Aliis datum eſt aliquid, ut loquerentur, aliis ut ſilerent. Nec minima pars peribat inter ſceleroſos, ut

 fere

fere ſunt, miniſtros ac diplomatophoros. Hos inquiunt luſus toties ac palam actos, & intellexit, & tulit craſſus Germaniæ, craſſior Galliæ populus. Quum in Flandriam occidentalem inexundaſſet mare, totique regioni miſerabile ſpectaculum exhibuiſſet, mox præſto fuerunt indulgentię, quam maxime liberales. Cauſa movebat omnes vehementer, nonnihil etiam autoritas Hadriani nuper Pontificis. Collatum eſt affatim, ut ea pecunia miſeris ſubveniretur. Miſſi ſunt delegati qui locis inſpectis renunciarent, quid quibus modis ſarciendum eſſet. Res picturis exhibita eſt. Quonam dilapſa ſit ea pecunia, non eſt quur memorem, certe nihil impenſum eſt in eum uſum, in quem fuerat collecta. Hæc aliaque permulta nobis occinunt hodie, quoties ſuademus ut omnes monarchis adſint adverſus Turcarum ſævitiam: & utinam haberemus quo liquido poſſimus declarare vana omnia quæ prædicant. Magnis ſtudiis actum eſt hoc negocium olim à multis Pontificibus, & quod mirum eſt,

ab ipſo

ab ipſo Bernardo, & monacho, & ſancto: nihil omiſſum eſt à Beſſarione, à Pio ſecundo: genuit ea res multos ordines cruciferorum, deſignati ſunt ampliſſimi proventus, additæ dignitates. Quid profectum ſit, ipſa res clamitat. Leo decimus in hoc ipſum totis viribus incubuit, dimiſſis per omnes Chriſtianorum provincias legatis Cardinalibus, non quibuſlibet, ſed viris apprime doctis: nuſquam pronis auribus audita eſt legatio, quum Lutherus nondum ſcripſiſſet adverſus indulgentias Pontificias, nondum prodidiſſet articulum, adverſus Turcas belligerari nihil aliud eſſe, quam Deo per illos viſitanti nos repugnare. Hæc eo commemorare viſum eſt, imo res ipſa compellit, ne ſatis exiſtimemus vociferari in beluas Turcas, ſed ut rationem ineamus, qua fieri poſſit, ut poſthac, ſi pugnandum eſt, felicius, quam hactenus factum eſt, pugnemus cum Turcis, & animos hominum non omnino nulla de cauſa averſos, ad officium pietatis revocemus. Nunc propius urget nos mali vis, & habe-

mus principes, non minus ditione præcellentes, quam religionis ſtudio præſtantes, Carolum Imperatorem, & huius Germanum regem Ferdinandũ, ac iam tandem, utinam maturius fœderatũ, Chriſtianiſſimum Galliarum regem Franciſcum. Nec tum pro ſua pietate, tum pro cognominis honore, (nam fidei catholicæ defenſor dici meruit,) defuturus eſt huic negocio Inclytus Angliæ rex Henricus. Orandum eſt, atque etiam ſperandum eſt, fore, ut noſtri miſertus Dominus Ieſus Vicario ſuo Clementi VII. mentem inſerat ipſo dignam, eamque confirmet, ac bene fortunet, quam præ ſe ferre dicitur, & à bonis creditur. Quibus rationibus effici poſſit, ut proſpere cedat bellum, iam antea ſatis declaravimus, ſi primum omnium placemus iram Domini, ſi pura rectaque ſit intentio, ſi tota fiducia ſit in Chriſtum, ſi ſub illius vexillis pugnemus, ſi ille triumphet in nobis, ſi Dei noſtri iuſſis obtemperantes, veluti ſub illius oculis aggrediamur hoſtes. Nam ſi propter unius Achan furtum, totus populus Iſrael

Iſráel infeliciter pugnabat cum hoſtibus,quid nobis ſperãdũeſt,ſi ſceleribus onuſti per milites ſceleroſos pugnemus? qui venalem habentes animam, nihil non flagitiorũ admittunt,dũ prędabundi proficiſcũtur ad bellum,prædabundi redeunt, aliquanto immitiores in ſuos quam in hoſtes, qui ſcorta circumferunt, qui in tentoriis temulenti ludunt aleam, peierant, rixantur, ac pugnant. quos non alia res elicit in bellum, quam licentia peccandi, & prædæ ſpes.Si volumus Deum propugnatorẽ, nec tales eſſe poſſumus quales erant illi milites, quales deſcribit divus Bernardus, de quibus ambigit utrum monachos appellare debeat, an milites, tanta erat & in moribus integritas, & in præliis fortitudo: ſaltem animus vacet crimine, nec ſub ipſius ſignis agentes, dominum noſtris ſceleribus provocemus. Ut autem talis ſit miles, multũ momenti eſt in ducibus, plurimum in monarchis: qui ſi ſpectẽt opes, ac latius regnandi dulcedinem, potius quam commodum Reipub.; id quod de noſtris mea quidem ſententia mini-

minime ſuſpicandum eſt, omnia noſtra quamvis operoſa molimina vergent in infelicem exitū. Item ſi Pontifex, quod abſit, ita cogitet, proferam meum principatum; creſcent ex novis Eccleſiis annatæ, conſtabiliam regnum meum, Cardinales meos, mihique iuratos, urbibus ac provinciis præficiam, & per hoc bellū ipſis imperabo monarchis: vereor ne magno rei Chriſtianæ malo bellum hoc ſuſcipiamus. Verum id ne fiat, in nobis ſitum eſt, nobis in manu eſt præparare animos, & Dominus dabit lætum eventum. Porro ſi quis craſſior hæc ceu delira rideat, etiam atque etiam videat, ne rideat riſum Sardonium: nec recuſo videri ridicula loqui, niſi toties nobis conflictatio cum Turcis ceſſiſſet infeliciter. Et querimur nobis infeliciter cadere quæ gerimus, quum ſub titulo Chriſti hactenus negocium egerimus ſatanæ, quum irato Deo ſumpſerimus arma? Clamat per Eſaiam Dominus, & clamat nobis quotidie, quibus illa ſcripta ſunt: Auferte malum ab oculis meis, quieſcite agere perverſe, & diſcite benefacere, &

venite,

venite, atque arguite me. Promittit inæſtimabilia, minatur atrocia; nec pollicens auditur, nec minitans. Beneficia diſſimulamus, minas contemnimus, adverſus caſtigantem queruli ſumus. De bellis querimur, quum ipſi nobis bellum accerſamus. Pacem ſublatam comploramus, quum pacis tranquillitate ad luxum, ad voluptates abutamur, ac nec in pace pacem inter nos habeamus. Quieſcentibus armis hoſtium, fervent inteſtinæ ſimultates, rixæ, lites, ac ſeditiones, & cum nemo cadat in prælio, multi pereunt in iurgiis, ac temulentia. Querimur, terram non reſpondere noſtris votis, quum nos tam male reſpondeamus iuſſis divinis: obmurmuramus Deo, quod ſterileſcant agri, cum nos illi nihil gignamus, præter folia, ſpinas, & zizania. Miramur, aſſidue ſtillare cœlum, quum tanta ſit cordium noſtrorũ ſiccitas, ut vix quiſquam lachrymulam emittat pro commiſſis ſuis. Querimur de rerum penuria & caritate, quaſi non, in quavis ubere proventu, per rapacitatem, avariciam, & monopolio-

rum artes, tum inopiam ipſi pariamus, tum caritatem! Dolemus, minus ſolito naſci, cum ea quæ nata ſunt, non præbeantur egentibus. Poſtremo, de tot malis querimur, quum de bonis Deo non agamus gratias: de malis querimur, quaſi male vivendo quicquam boni mereamur. Deploramus infelicitatem noſtri ſeculi, cum in tot calamitatibus nobis vacet eſſe malis. Quumque non ſine cauſa quidam divinent inſtare finem huius mundi: tamen non ſolum iungimus matrimonia, licita, & illicita, quemadmodum in diebus Noe: verumetiam epulamur, ambimus honores, venamur dignitates, extruimus; longo molimine captamus regna; latifundia latifundijs, civitates civitatibus, ditiones ditionibus, veluti linum lino connectimus. Audiamus ergo vocem Domini præcipientis, & ille audiet vocem populi ad ſe clamãtis: Si nos fecerimus quod ille iuſſit, niſi ille fecerit quod promiſit, adeamus eum, expoſtulemus cum illo, non recuſat ita redargui, qui quærit occaſionem miſerendi. Supereſt,

eſt, ut de revocandis mortalium animis dicam nonnihil. Equidem arbitror, populum aliquanto propenſiorem fore ad hoc bellum, ſi conſpexerit, per ſummos ac legitimos monarchas, eoſque vere concordes, ſuſcipi: quorum hac in re primum ius eſt Cæſari Carolo, cum ſuis ſatrapis, proximum regi Chriſtianiſmo, tertium regi Ferdinando, cui propius imminet illa barbaries, dein aliorum principum. Nam ſi fas eſt vera loqui, huiuſmodi negocia per Card. Epiſcopos, Abbates, ac Sacerdotes geri, nec decorum eſt, nec conſonum ſacris literis, nec eccleſiaſticis ſanctionibus; deniq; nec hactenus unquam bene ſucceſſit. Haud enim ſcio, quo pacto Mars iniquior eſt viris ſacratioribus dicatis negociis: & miles libentius paret ducibus prophanis, quam ſacris. Denique bellũ habet multa ſtratagemata, pro rebus præſentibus neceſſaria magis quam honeſta, quæ tolerabilius geruntur per homines ab Euangelicæ perfectionis profeſſione alieniores. Nam bellare res eſt neceſſitatis potius quam

quam dignitatis, licet hinc quondam omnes fere dignitatum tituli nati videantur, Comitum, Ducum, Baronũ, Mariſchalcorum, Lantgraviorũ. Hæc videlicet erant vel autoramenta, vel ſolatia, ſeſe ob publicam tranquillitatem in vitæ diſcrimen exponentium: ſed quicquid eiuſmodi titulorum eſt, aut munerum, etiam ſi regum addas, longe eſt infra dignitatem eorum, qui in Chriſti vices ſucceſſerunt. Quanquã & illi viciſſim principibus debent honorem, & obſequium, ſuum munus obeuntibus. Veniam dabit vera loquenti, principum æquitas; qui fere ſolum Pontificẽ agnoſcunt, cum ipſis eſt commodum. Vitæ merita ſolus iudicat Deus: cæterum quod ad ordinem politicum attinet, nullus eſt epiſcopus tam humilis, quin ſit quovis monarcha ſublimior, functionis dignitate. Ambroſius urbis unius erat Epiſcopus, huic ſe ſubmiſit Theodoſius, non venali titulo Imperator, ſed tam late imperans princeps. Chriſtus nunquam bellaſſe legitur, ſed tradidit nobis cœleſtẽ philoſophiam, oſtẽ-

dit viam ad Immortalitatem, docuit errantes, redarguit incredulos, conſolatus eſt puſillanimes, fovit imbecilles, ſtuduit quamplurimos patri lucrifacere, beneficio devinxit & dignos & indignos, ſanavit omne morboſum genus. Hæc eſt vere ſublimis, regiaque functio, ad quam ſi conferas omnia militarium dignitatum munia, plebeia ſunt ac ſervilia. Nō elevo principibus debitum honorem, quem agnoſcit & Paulus, ſed ordinem indico. Et tamen neſcio, quomodo fit, ut plerique quod honorificentius eſt, negligant, quodque humilius eſt, affectent: quum nemo tam ſtultus ſit, ut ſi gemmas & aurum habeat, his faſtiditis, plumbo ferrove magis delectetur. Quam male cohærent illa vocabula, Cardinalis ſtrategus, Epiſcopus dux, Abbas comes, Sacerdos Centurio? Perinde quaſi ſtatuam oſtēdas ſemigemmeam ac ſemiluteam, aut centaurū ex homine & equo mixtū. Non ſuaſerim, ut cuiquā per vim ac tumultum, quod poſſidet adimatur: ſed ſi Dominus hanc mentē impertiret Ec-

cleſiæ

cleſiæ miniſtris, ut ſponte ditionem mundanam abiicerent; nihilo peius haberet religio Chriſtiana, mea quidem ſententia, & ipſis non paulo plus accederet tum quietis, tum dignitatis. Tantum cenſus æquum eſſet illis relinqui, quantum ad honeſtam mundiciam, atque etiam dignitatem, ſufficeret. Autoritatem adderet morum integritas, ac doctrinæ ſacræ præeminētia. In hoc tantum adeſſent principibus, ut ſi quando per inſcitiam, aut iram, ambitionemve, tenderent in tyrannidē, ſalubribus ac paternis monitis eos revocarent in viam. Eos vero, qui loco proxime ad Chriſtum accedunt, oportebat ab his craſſioribus functionibus eſſe puriſſimos. Apud Britannos ſumma eſt dignitas eccleſiaſticorū, ac cenſus opimi. Nec ibi tamen quiſquam eſt Epiſcopus, aut Abbas, qui micam habet prophanæ ditionis, aut arces, aut bombardas, aut ſatellitium. Neque quiſquam monetam cudit, præter unum Archiepiſcopum Cantuarienſem, idque duntaxat honoris gratia: hoc dignitatis illi promeruit mors divi Thomæ

mæ Acrenſis. Nunquam bellicis negotiis implicatur, ſed Eccleſiarum curam gerit. Aut vereor, ne hæc in aliis optare liceat magis, quam ſperare. Nec expedit quicquam tentare per tumultum. Minus itaque diffidet populus, ſi viderit, legitimorum monarcharum concordibus animis rem geri, ſi magna pecuniarum pars committatur præcipuis civitatibus, ut ubi res urgeat, tum exhibeantur in uſum præſentem: ſi vitetur omnis ſuſpicio, nec hoc prætextu captetur occaſio premendi libertatem, ac iura civitatum, aut regum, principuumve Chriſtianorum: ſi, quantum fieri poteſt, ſervetur immunitas eccleſiarum, ne fiat, ut, dum ſiniſtris conſiliis quietem nobis molimur à Turcis, civilibus bellis univerſam ditionem Chriſtianam concutiamus: & dum Turcarum tyrannidem demolimur, in nos ipſos pluſquam Turcicam tyrannidem accerſamus. Quanquam autem ſine pecuniis nullum omnino bellum geri queat, nedum hoc omnium graviſſimum, tamen ita moderandæ ſunt exactio-

exactiones, ut tenui populo ſit unde vivat. Meminerint principes, quantopere multis iam annis, bellis, ſponſalibus, inaugurationibus, peregrinationibus, ex actionibus precariis, & non precariis, monopoliis, monetæ mutandis æſtimationibus, aliiſque titulis compluribus, ſit attenuatus populus, exhauſta civitatum æraria, quanta laboretur etiamnum rerũ neceſſariarum tum inopia, tum penuria. Quadruplo emendum eſt, ſi quid velis. Quis autem neſcit, quam ſeditioſa res ſit fames ac ſitis? Expertus eſt hoc olim Moyſes. Et hactenus vidimus, totam fere molem exactionum rediſſe ad agricolas, ac tenuem plebeculam. Iam quoſdam audio vociferari, ſpolientur abbates opulenti, indocti & luxu perditi, ſpolientur epiſcopi, regias opes male prodigentes: ſpolientur canonici, ſacerdotes, onuſti, & interim genio ſervientes. O voces ſeditioſas. Quin eadem opera clamant, ſpolientur omnes divites, ſpolientur magiſtratus ac proceres? Sunt enim & inter hos, & qui ſuas opes aut male ſervant,

vant, aut deterius profundunt. Non omnes epiſcopi tales ſunt, & aliquos epiſcopos omnino eſſe oportet, quemadmodum & magiſtratus oportet eſſe. Atqui exemplum ſpoliandi malos, feneſtram aperit ad ſpoliandos quoſlibet. Æquius eſt, ne probi lædantur, improbis ignoſcere, quam, dũ dignis afficiuntur mali, bonos indigna pati. Ut ne commemorem, quod ſæpe fallit populum, nimis pronam in malam partem ſuſpicionem, & quorũ intolerabilis eſt improbitas, legitimis rationibus poſſe corrigi: atque in totũ pauciores futuros malos, ſi deligantur boni. Poſtremo, non magni retulerit, ſi male profundentibus eripiant, ſceleratius profuſuri. Vetus eſt hulcus militarium, ac plebeiorum invidia, adverſus ocium, & opes ſacerdotum; cui ſi principes ſubminiſtrent occaſionem, nihil aliud quam oleum camino addiderint. Bellatur, inquiunt, pro religione Chriſtiana, par eſt, illos potiſſimum impendere. Quid ego audio? principes & populus alieni ſunt à religione Chriſtiana? An non hoc
præci-

præcipue nomine principes ſuſcipiunt principatum, ut Chriſtianæ religionis tranquillitatem tueantur? Quod ſi faciunt, quid aliud præſtant, quam quod iureiurando profeſſi ſunt? Ac populus dum arma capit, quid aliud præſtat, quam quod ſine nefario ſcelere non poterat omittere? Pugnamus, inquiunt, pro ocioſis: imo pro vobis ipſis pugnatis, dum pro coniugibus ac liberis, dum pro aris ac focis, ut aiunt, pro templis, ac templorum miniſtris, bellum geritis. Nec illi ſunt ocioſi; habent functionem ſuam; orant, docent, conſolantur, admonent; tractant myſteria; interpellant Deum pro ſceleribus populi; impetrant ſuis precibus, veſtris armis victoriam. Fateamur, illos eſſe ocioſos, ſi Moſes ocioſus erat, quum pugnantibus adverſus Amalechitas Hebræis, nihil aliud quam precabatur Dominum. Magis præliabatur huius deprecatio, quam illorum arma. Oculi proſpiciunt toti corpori, manus laborant toti corpori, ſtomachus concoquit toti corpori, ac ſerviunt dum ſingula membra

ſerviunt

ſerviunt toti corpori. Hæc eo dixerim, ut, ſi viris Eccleſiaſticis immunitas omnino ſervari non poteſt, moderata ſit exactio: quanquam iniquum non eſt, ut qui feuda poſſident, pro ſua portione conferant, & qui participes eſſe voluerunt honoris, oneris quoque partem ferant. Ut autem citra magnum populi gravamen pecuniæ ſuppetant in bellum, hac ratione fieri poteſt, ſi principes impendia ſupervacanea reſecent. id ſi fecerint, videbunt quantum vectigal accreſcat cenſibus. Quis enim digne recenſeat, quantum illis pereat in pompis, in largitionibus, in conviviis, in ambitioſis legationibus, in luſibus & alea? Si ſanctum ac pium exiſtimant, belligerari contra Turcas; quam eleemoſynam præſtare valeant Deo gratiorem, quam ſi ſuum vectigal augeant parſimonia, & quod de ſtrepitu detraxerint, impendatur pietati? Quod de principibus loquor, idem de divitibus quibuſlibet ſentiendum eſt. Bis gratum erit Deo, ſi quod pietati impenditur, vitiis detrahitur. Hac ratione fiet, ut nemo largendo

fiat pauperior, & virtutis acceſſione fiat opulentior. Minuet & illud populi diffidentiam, ſi quod decretum fuerit, maturetur. Hactenus in colligendis pecuniis adhibita eſt celeritas, in negocio peragendo mira fuit contatio, ne dicam ceſſatio. Supereſt, ut paucis reſpondeamus his, qui dictitãt, hoc bellum non pertinere ad religionem Chriſtianam: ſed de regno Ungariæ tantum decertari inter duos principes: quorum alteri Turca tulerit ſuppetias, ſed accerſitus: cui non ob aliud faveat, niſi quod horret tam potentem vicinum, cuius ditio videatur indies accreſcere: tum qui fratrem habeat, cuius potentia Chriſtianis etiam principibus formidini eſt. Conſultius, inquiunt, fuerat, regnum illud cum Ioanne partiri, aut in totum etiam cedere, quam tam potentem, tamque ſanguinariam gentem in Chriſtianos irritare. Non enim ſempe urgendum eſt ius, ſed interdum videndum, quid expediat: interdum de iure tuo concedere, maximum eſt lucrum. Ne dolo dicam, ceſſionem ipſe ſuaſu-

ſuaſurus eram, ſi ſerio fuiſſem in conſilium adhibitus: at non dubito, quin ſingulari tum prudentia, tum pietate prædito regi Ferdinando, hac in re ſatis conſtet ſui conſilii ratio. Nec noſtrum eſt de parum cognitis ferre ſententiam. Verum illud expendant iſti, num æquum exiſtiment, ut poſthac arbitrio Turcarum reges habeamus aut non habeamus, mox & Epiſcopos ex illorum commodo accepturi. Quid porro, ſi Deus, videns illorum immanitatem ad extremum deveniſſe, hanc immiſit occaſionem finiendæ tandem nunquam ſatiatæ illius rapacitatis? Et ſi nos quieſcamus, num arbitramur, illum quieturum, qui nunquam ceſſavit ſuæ ditionis proferre pomeria? Iam obſcurum non eſt, quin aliquot principibus ſuſpecta ſit tanta Cæſaris potentia, nuper etiam, Gallis devictis, aucta, præſertim cum non ignorent, quam neſciat ſibi præſcribere terminos regnandi dulcedo: ſed hunc metum facile excludet potentia maior optimi Cæſaris lenitas & humanitas. Exaudiuntur interim & aliorum vo-

ces abominandæ, qui iactant, eſſe tolerabilius, agere Chriſtianos ſub imperio Turcarum, quam ſub Chriſtianis principibus, ac ſub Pontifice Romano. Hoc genus homines, ſimodo loquuntur ex animo, aut prorſus non intelligunt quid ſit vivere ſub Turcarum imperio, aut ipſi gerunt Turcicos animos, ac pœnitet eos Chriſtianæ profeſſionis. Scythæ & Ichthyophagi non ferebant iugum Romanæ ditionis, & nos optabimus colla ſubmittere iugo Turcarum? Hic exaggerent quantum velint quorundam principum ſeveritatem, rapacitatem, ac violentiam; quota portio fuerit ad Turcarum immanitatem? Quis enim eſt paulo generoſioris animi, qui non malit in acie oppetere, quam ſub illis barbaris indignam pati ſervitutem. Meliore conditione ſunt apud nos Iudæi, quam apud illos Chriſtiani, quos non habent pro hominibus, ſed pro iumentis. Pueros ac ſenes trucidant; adoleſcentes ac puellas, laboribus aptas ac libidini, abigunt, abactas diverſim ſpargunt: & ſi quid forte coaleſcen-

leſcentes cõtraxerint rei, rapitur quod collectum eſt, & ipſos alium alio diſpergunt. Si quis auſit adverſus illius mutire leges, diris ſuppliciis exanimatur. Si quis Chriſti nomen abneget, ita demum fit ſatrapas. Abiectiſſimi mancipii capillos in corde geſtet oportet, qui tam diram tamque fœdam optet ſervire ſervitutem. Quid autem dicam de politia? Quæ legum æquitas apud illos? Quicquid tyranno placuit, lex eſt. Quæ ſenatus autoritas? Quæ philoſophia locum illic habet? Quæ Theologorum ſcholæ? Quæ ſacræ conciones? Quæ religionis ſynceritas? Sectam habent ex Iudaiſmo, Chriſtianiſmo, Paganiſmo ex Arianorum hæreſi cõmixtam. Agnoſcunt Chriſtum, ut unum quempiam ex Prophetis. Idem faciunt Iudæi. Sed hominem tantum fuiſſe prædicant, quod deteſtabilius eſt Arianorum dogmate, qui Chriſtum Deum eſſe profitebantur, & magnum quidem Deum, ſed verum Deum ac natura Deum negabant, quod exiſtimarent nullam creaturam eſſe natura Deum.

Quid quod peſtilentem ac ſceleroſum hominem Machumetem Chriſto, in cuius nomine flectitur omne genu, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, præferunt? Quis non prius habeat in extremis ſolitudinibus inter lynces, lupos, leopardos, ac ſerpentes vivere, quam inter tales, ubi quotidie ſint audiendæ deteſtabiles in Chriſtum blaſphemiæ, ad quas arridere ſumma ſit impietas, obticeſcere cruciatus morte triſtior, contradicere certa mors, nec ea ſimplex? Procul abſit ab animis Chriſtum diligentium iſta cogitatio. Si quos fatalis neceſſitas in eam coniecit calamitatem, ut ferendum ſit Turcicæ immanitatis iugum, ſit hoc extremæ tolerantiæ, foris ſervire barbaris, intus Chriſtum ſervare in pectore. Tum demum exemplo Iſraelitarum, qui Pharaoni in luto & latere ſerviebant, clament ad Dominum. Imitentur beatum Loth, qui in Sodomis agens quotidie diſcruciabatur animo, videns & audiens abominanda civitatis illius ſcelera. Imitentur Hebræos, ſedentes ac flentes

tes ſuper flumina Babylonis., quod non liceret cantare cantica Domino in Sion, quod tantum liceret pſallere Domino in cordibus ſuis. Imitentur Danielem, ieiuniis ac precibus aſſiduis ſolicitantem aures numinis, ut populum ſuum eximat è miſerando exilio. Rurſus ſunt qui putant, Turcam eſſe potentiorem, quam ut laceſſitus opprimi poſſit, etiam ſi tota ditio Chriſtianorum vires ſuas & opes in unum conferat: cum hydra nobis rem fore, non ſeptem, ſed innumerabilium capitum. Etiam ſi decem conflictibus fuerit cõciſus, non defuturũ milites per quos bellum inſtauret. Adde quod bellare quemadmodum illi bellant facillimum eſt: exurunt, trucidant, vaſtant omnia, & fugiunt. Exiguus grex deploratus poteſt ingentes edere clades. At ſic bellare Chriſtianorum non eſt. Hoc ergo bellum, inquiunt, quoniam uno atque altero prælio confici non poteſt, ſi duret annos aliquot, ut feliciter cedat, tamen exhauriet omnes opes Chriſtianorum, abſumet fortiſſi-

mos quoſque duces. Quod ſi victoria nobis tot orbitatibus, viduitatibus, ac luctibus conſtabit, quid futurum eſt, ſi victoria ſit ab hoſtibus? Sed demus, inquiunt, omnia & celeriter & feliciter cadere ex animi noſtri ſententia, fingamus noſtris armis occupatum quicquid uſquam Turca poſſidet; quibus præſidiis tot regiones tuebimur? Niſi forte quis univerſas illas nationes internecione delendas cenſuerit. Si victis parcitur, haud dubie molientur rebellionem, & ſi quicquid eſt illic hominum protriverimus, an quieſcent vicini? Nam habet ille fœderatos aliquot. In ſingulis igitur regionibus collocabimus præſidia, addemus præfectos, donec aſſuerint noſtros imperio? Quibus eas præfecturas delegabimus? Ignavis & improbis? Res in deterius relabetur. Cordatis ac ſtrennuis? Nos ipſos neceſſariis ducibus ſpoliabimus, noſtræque opes eo demigrabunt. His ita reſpondendum arbitror, nec mihi placere bellum adverſus Turcas, niſi huc adigat inevitabilis neceſſitas.

Fateor-

Fateorque vix ſperandam eſſe victoriam, niſi Dominus à nobis ſteterit: quem ſi ſtuduerimus habere propicium, etiam ſi centum congrediamur cum decem milibus, noſtra eſt victoria. Id vero fruſtra nobis pollicemur, niſi per univerſum orbem Chriſtianum præcedat univerſalis & inſignis vitæ correctio. Tot ſunt Chriſtiani, qui dira neceſſitate premuntur iugo Turcarum: & probabile eſt, inter Turcas non paucos eſſe, quos piget barbaricæ tyrannidis: hi ſe facile committent fidei noſtræ, ſi viderint paratum mitius imperium. Nam ſi ſervitus ſervitute mutanda eſt, levius fertur cui aſſuevimus. Porro quod quidam queruntur, Chriſtianos aliquot principes intolerabili iugo premere ſuos, & indies aliquid addere ſarcinæ, ut iam olim Turcicam tyrannidem moliri videantur; quemadmodum non omnino vanum eſt, ita optarim prorſus abſque cauſa dici. Maiores narrant nobis, quis rerum ſtatus fuerit ante annos ſeptuaginta: quem ſi conferas cum hiſce tempori-

bus, incredibile dictu, quantum deceſſerit libertati populi, civitatum autoritati, maieſtati ſenatuum, ordinis Eccleſiaſtici reverentiæ; contra, quantum accreverit principum potentiæ, quantum exactionibus: in ſumma, quantum additum illi nimium iactato: Quod principi placuit, lex eſt. Hæc, etiamſi non narrent natu grandiores, ex annalibus, & actis non ita vetuſtis abunde liquent. Non accuſo principes, fortaſſis hoc noſtra meruit intractabilitas, ut iugo duriore premeremur. Gravior eſt querela de proceribus Eccleſiaſticis, præcipue de his, qui Romani Pontificis negocia procurant. Quorum geſta, ſi quis conferat cum his, quæ veterum annalibus & pontificum decretis prodita ſunt, immane quantum reperiet diſcrimen. Quod ſi Dominus dignetur his immittere mentem, honoribus, quæſtu, voluptatibus mundanis ſuperiorem, patribus ſe multi libenter ſubmitterent, quos nunc quidam horrent, ut tyrannos ac prædones. Quorum animos ut ab hac ſuſpicione revocemus,

vocemus, expedit ut eccleſiæ primates ab omni ſpecie luxus, ambitionis, avaritiæ, ac tyrannidis ſemet abducant. Multum increvit numerus Cardinalium, qua de re vetus iam eſt hominum querimonia. quibus ſi ſummus Pontifex, ut galerum purpureum mittit, ita poſſit & mentem Chriſto dignam immittere, profecto gratulandum eſſet Eccleſiæ. Nam ideo dicti ſunt Cardinales, quod ſanctimonia morum, quod eruditione ſacra, quod zelo Chriſtianæ pietatis, præ cæteris fulciant domum Dei. Debetur quidem egregiæ virtuti ſua dignitas, & ad perſuadendum momenti non parum habet authoritas, modo adſit Chriſtiana ſynceritas. Quales inter illos eſſe nonnullos ſperandum eſt; & fieri poteſt, ut Dominus populi votis permotus, tales reddat omnes: ſed querelis hominum his turbulentiſſimis temporibus expedit mederi. Obmurmurant, in magno venalem titulum, cum alioqui tot Epiſcopos, Archiepiſcopos, & Abbates opulentiſſimos habeat mundus. Queruntur, quicquid

habent Card., in ius Pontificis cadere; triadas ac tetradas Epiſcopon ac Abbatiarum, ſacerdotiorum turbam, alendæ Cardinaliciæ dignitati concedi; ſocios eſſe regum, & aliquanto regibus haberi velle ſuperiores, eoque quoſdam ex his regum ſtrepitum pro viribus æmulari, ne dicam præire. Nonnulli verentur, ne ab his exordiis eo proficiant tandem, ut ſi pietatem ſuperet ambitio, ex ſociis regum fiant reges, denique & regum Domini. His ſi quis reſpondeat, Quid hoc mali eſt, ſi tantum dignitatis accedat Eccleſiæ? protinus in os nobis recinunt, Satis, ô præclari, ſatis dominorum ac ſatrapaparum habet orbis Chriſtianus, etiam ſi non conduplicentur principum ordines: patribus opus eſt, patres deſiderat Chriſti grex, patrum ubique magna eſt penuria. Iam qui ſunt lingua petulantiore, vitam quoque non verentur inceſſere, idque præter doctrinam ſcripturæ divinæ, quæ vetat in principem populi dicere convicium. Hic, cum in cæteris illis obturamus os, alia refellentes, alia in partem
melio-

meliorem interpretantes. Non proferimus, inquiunt, arcana, non calumniamur ambigua. Quæ mundo nota ſunt, diſſimulari non poſſunt: Luxum, inquiunt, ac ſtrepitum ipſi nobis oſtentant. Ex his vidimus ſchiſmatum autores, vidimus alios exutos dignitate, alios opibus mulctatos, complures coniectos in carcerem, nonnullos actos in exilium, quoſdam etiam capitis affectos ſupplicio. Non deeſt omnino quod huiuſmodi maledicentiæ reſpondeatur; ſed tamen haberemus animos multitudinis longe propenſiores, & ad conferendam pecuniam & præſtandam operam, ſi primates Eccleſiæ dignitatem ſuam contraherent ad Chriſtianam modeſtiam. Quin potius hoc agamus omnes, ſummates pariter & infimates ac medioximi, ut quicquid inviſum eſt oculis Dei, à noſtris auferamus & cordibus, & moribus. Etenim ſi apud Eſaiam averſatur victimas eorum quorum manus plenæ erant ſanguinis, multo magis averſabitur bella noſtra, ſi viciis onuſtiores quam armis

rem ag-

rem aggrediamur. Hæc eo ſpectant, ut ſi irato Deo bellum cum Turcis ſuſcipiamus, nihil expectemus niſi luctuoſum exitum, & omnium rerum miſerandam confuſionem: ſin, quod neceſſe eſt, vitam noſtram corrigimus, ut Dei miſericordiam nobis conciliemus, à principibus exordiendum eſt. Nam ut in populo nemo ſit malus, vix ſperandum eſt, licet vehementer optandum. Ne refert quidem perinde, qualis ſit miles gregarius, ſi monarchæ duceſque in bonum conſentiant. Quod ut dominus efficere dignetur, communibus omnium aſſiduis precibus votiſque flagitandum eſt. Iam ſunt nonnulli, qui ſuſpicantur, hoc obliquis artibus agere principes, ut Turcici belli prætextu, expilatis civitatibus, agricolis & plebe, oppreſſis legibus, extincta rerum publicarum libertate, ſubmota ſenatuum autoritate, protrita ordinis Eccleſiaſtici religione, paucorum libidine res adminiſtretur, & armis verius quam honeſtis rationibus agantur omnia, quemadmodum fit apud Turcas.

caſ. Itaque futurum, ut, quemadmodum Octavius, Lepidus & Antonius iunctis copiis oppreſſerunt libertatem Populi Romani, ita poſt fictos tumultus icto fœdere prodant ditionem Chriſtianam, Pontifex & Cæſar, & Turca. Has impias ac ſeditioſas ſuſpiciones procul reiiciendas, ac deteſtandas, cenſeo. Mihi longe meliora pollicetur & Clementis ingenium, & Cæſaris pietas, & Ferdinandi regis integritas, & Chriſtianiſſimi Regis humanitas, & Germanorum principum fides. Terret nonnullos univerſalis monarchiæ vocabulum, quo videntur ſpectare quidam. Ut omnia, inqiunt, teneamus, quæ Turca poſſidet, ſi conſulas geographorum tabulas, quantulum eſt hoc, præ his quæ ſuperſunt, aut quando ſperandus bellorum finis? Ea res male ceſſit Alexandro, nec contigit quod affectavit: magno conſtitit Romanis, nec his contigit, quod tanto molimine ambiebant. Optima quidem eſt monarchia, ſi princeps detur Deo ſimilis: verum ut ſunt hominum mores

res, tutiſſima ſunt moderata imperia, Chriſtianis fœderibus inter ſe connexa. Alii metuunt, ne quæ nobis veniunt è Turcarum regionibus, pluris ſint emenda quam nunc emuntur. Obiiciunt de ſaccaro, quod nunc quadruplo pluris emitur, idque corruptius, ac periculum eſſe putant, ne idem accidat in cæteris omnibus. Sed hoc quoque non dubito, quin Cæſaris æquitati ſit curæ futurum. Nec enim par eſt, ut impendia gravent omnes, compendia redeant ad paucos. Hic urgebit aliquis; Quid, inquiens, agis hoc tam prolixo ſermone? Dic exerte, cenſes bellandum, an non? Si mihi loquutus eſſet Dominus, pronunciarem expedite: nunc, quid optem, proclive eſt dicere; quid futurum ſit, non item. Attamen nec præſcius eventus, nec ſatis cognitas habens negocii circumſtantias, monarcharum prudentiæ materiam ſuppedito, vigilantius ſuper hac re deliberandi. Nec bellum diſſuadeo, ſed ut feliciter & ſuſcipiatur, & geratur, ago pro mea quidem virili. Quum enim

enim negocium ordiamur omnium periculoſiſſimum, aut in ſummum orbis Chriſtiani malum exeat oportet, aut ſummam adferat felicitatem. Quid, feremus igitur impune quæ Turcarum immanitas in nos & fecit tot ſeculis, & facit, & facturam minatur? Durum quidem fateor, ſed hoc tamen quamvis durum ferre præſtat, ſi ita viſum eſt Domino, quam nobis panolethriam accerſere. Illud in primis erat optabile; Si liceat Turcarum ditiones ita ſubigere, quemadmodum Apoſtoli cunctas mundi nationes ſubegerunt imperatori Chriſto: proximum eſto votum; ſub armis hoc potiſſimum agere, ut ſe victos eſſe gaudeant. Ad id præcipue conducet, ſi viderint, Chriſtianiſmum non eſſe verba, ſed in nobis conſpexerint animos ac mores Euangelio dignos. Tum ſi mittantur in meſſem integri præcones, qui non quærant quæ ſua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti. Poſtremo, hi qui nondũ poſſunt allici, ſinantur aliquandiu ſuis vivere legibus, donec paulatim nobiſcum coaleſcant.

leſcant. Sic olim Imperatores Chriſtiani paulatim aboleverunt paganiſmum. Initio patiebantur illos æquo cum noſtratibus iure vivere, ſic ut neutri alteris faceſſerent negocium. Deinde templis idolatrarum ademerunt ſua privilegia. Poſtremo victimas ab illis immolari palam vetuerunt, mox omnem ſimulachrorum cultum ſubmoverunt. Ita ſenſim invaleſcente noſtra religione, paganiſmus extinctus eſt, & Chriſti Trophæa mundum univerſum occuparunt. Hæc ex noſtris literis, quibus non optime cum bello convenit, ad te ſcribere viſum eſt, vir clariſſime; quo tuum provocarem ingenium, ut ex legum oraculis, in quibus tu præcipuam laudem obtines, nobis meliora proferas. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Rem facies non alienam à Rinckorum cognomine; quorum hæc omnium conſenſu præcipua laus ſemper fuit, quod unice ſtudio habuerint, habeantque, de Repub. quam optime mereri. Dominus Ieſus te, cum tibi cha-

chariſſimis, ſervet ncolumem, amice incomparabilis. Datum apud Friburgum Briſgoiæ, 17. die Martii, Anno à Chriſto nato 1550.

FINIS.

Digitized by Google

Google

BIBLIO
VITT